

ПРОФ. ГЕОРГИ ФОТЕВ, СОЦИОЛОГ
И ПРЕПОДАВАТЕЛ В НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ:

Тръпки ме побиват, като гледам как страхът се превръща в инструмент на управление и възпитание в добродетели

Интервю на **Лилия Цачева**

— Проф. Фотев, дума на 2020 г. за „Оксфорд“ е „коронавирус“, за „Мериъм-Уебстър“ – „пандемия“. Кои са думите на годината според вас? Отприщи ли кризисната ситуация обществени явления и процеси, за които може и да сме подозирали, но са били в латентно състояние?

Пандемията разтърси света и предизвика объркване. Объркването е преддверие на хаоса. Неотдавна преди пандемията публикувах на български книгата си „Човешката несигурност“. Във връзка с книгата ми писа главният редактор на световното списание Social Sciences, изненадващо за мен. В тази книга тематизирам и проблематизирам в социологията изводите на новата теория на хаоса, разработвана най-вече в математиката и метеорология-

та. Смятам, че Шекспир е предшественик на новата идея за хаос. Днес сме на ръба на хаоса и се надяваме да се измъкнем от това толкова несигурно състояние. Ще обърна внимание на няколко въпроса, които са важни за всички. Обществата, народите и хората от плът и кръв са изправени пред извънредно остра ценностна дилема: животът или свободата. Тежък конфликт на две фундаментални ценности. Какво е човешкият живот без свобода? Питам сериозно. И какво е човешки живот срещу смъртта на ближния? Питам много сериозно. Хората да не забравят да си задават такива въпроси.

Цивилизационните успехи на увеличаваната продължителност на живота благодарение на медицината и други фактори е един от най-вълнуващите феномени на този свят. Сега е време за разми-

сли върху съдържанието и смисъла на живота, когато съществуването е толкова функционализирано, което е моят мек израз да не кажа дехуманизиране и навлизане в постчовешко общество.

И друг въпрос. Слава на медиците. Медицината има зашеметяващи успехи.

Но мащабите и начинът на медицинацията на обществото по повод на пандемията е нещо притеснително. Експертите имат едва ли не безконтролна политическа власт. Това е ужасна подмяна. Политик и експерт са различни роли и отговорности. Тръпки ме побиват, като гледам как страхът се превръща в инструмент на управление и възпитание в добродетели. Това са познати, макар преобразени демони, които ние, по-възрастните, познаваме от епоха, която хората си въобразяваха, че е закопана вдън земя.

→ 46

■ **И различни анализатори, и политици – в това число и българският премиер, започнаха да обясняват недоволства и протести срещу управленските елити с изнервеността покрай вируса и последиците, които той влачи със себе си. Вие виждате ли такава връзка? Пандемията ли разделя хората, или само обостря разделенията – отвъд теми от типа „с маска или без маска“? Или имаме пандемия от разделения, политическа пандемия?**

Четвъртата индустриална революция, която се нарича още дигитална, е може би най-радикалният поврат в драматичната история на човечеството. Светът на твърдите тела и удовлетворително работещите разграничения на нашето мислене и отнасяне към света изглежда си отива. Навлизаме в криза на индивидуалната, колективна (общностна), етническа, национална и т.н. идентичност. Имал съм привилегията да познавам лично и да съм близък със знаменития Зигмунт Бауман (*полски социолог, преподавател в Университета на Лийдс, един от най-известните теоретици в тази сфера – бел. ред.*), който определяше света, в който навлизаме, като течна модерност. В този свят, ми е казвал, идентичността не е важният проблем. Всичко това, което маркирам, разтърсва из основи обществата, техните форми на организация и тревожи хората от кръв и плът, използвам за втори път в разговора ми с вас израза на Мигел де Унамуно. Всичко, което се случва около нас, и това, което сочите във вашия въпрос, има основания. Аз зова любезния читател на интервюто да се замисли върху основанията на неща, които не му се нравят и

дори предизвикват неговия гняв. Да съм много ясен. И още нещо много важно. Първото изречение от моята книга „Криза на легитимността“ е „Обяснението не е оправдание“. Това, че нещо има своите основания, не означава да го оправдаваш. Нека внимаваме в ценностите, които биват позитивни и негативни, относителни и абсолютни.

■ **С какво ще започнем 2020 г. у нас, в България? На какво ни научи – и с начина, по който се справяме като общество в**

РАЗРУШАВАНЕТО
НА АВТОРИТЕТИТЕ
ПРОИЗВЕЖДА В
КРАЙНА СМЕТКА
САМОТНА ТЪЛПА

кризисна ситуация, изискваща солидарност и дисциплина, но и ангажимент и възискателност към институциите, призвани да са си на мястото именно в кризи?

Хората не се учат от днес за утре на солидарност и дисциплина. Сърцето ми се свива, като си помисля за състоянието на нещата по тези фундаментални социални ценности. Автентичността на солидарността и дисциплината бяха удушени в мракобесната тоталитарна комунистическа система. Аз не казвам, че преди е било цветя и рози. Който иска

да мисли по въпроса, да чете „Българската меланхолия“. Солидарност с принуда не е солидарност. Тя произтича от най-човешкото у човека. Дисциплината е преди всичко вътрешно убеждение. Каква солидарност и дисциплина в общество, в което едва ли не всеки гледа в лицата на другия, вижда сламката в околото на другия, но не зредата в своето око, в общество, проядено от корупция и т.н. Трябва да разискваме в публичния форум на обществото действителните проблеми и когато е нужно, както казва Ницше, да се бие с чук по главата или както казва същото, но любовно, българският народ „право, куме, в очи“.

■ **Извън коронакризата тук, в тази смутна година, се случваха и протести. Ще ги нарека политически – защото си мисля, че почти всички протести са политически, без значение дали се брандират като „граждански“ или по друг начин. Тези протести бяха сравнявани с предишни – например през 2013 г. Вие виждате ли паралели, какво постигнаха тези шестдесет дни и в кое не успяват. И най-вече защо?**

Точно така, политически са. Не съм компетентен, според моите мерки за научна компетентност, а тези, които ме познават отблизо, знаят, че те са много строги, когато се отнасят за мен самия. Протестите не се обикновени. Те се изразяват в гражданско неподчинение. Политически неграмотни и глупави са тези, които заклеияват протестиращите, че нарушавали закона. Гражданското неподчинение е крайна форма на протест, тъй като е тъкмо нарушаване на закона, но то е легитимно. Въпросът за легитим-

ността на протеста – няма такива дебати, което е жалко. Видни са поляризираните становища по отношение на протеста. Една част от критиците, и то твърде остри, са опозиционно настроени и към тези, които са на власт. Съществена особеност на обществената и политическата ситуация. Ето тази ситуация се нуждае от задълбочен анализ.

Но има нещо друго, на което искам да обърна внимание. Това е голям проблем на радикалната трансформация на българското общество след импозията на тоталитарно-комунистическата система. Между другото, понятието импозия съм разработил в моята теория на тоталитарно-комунистическата система, разгърната в книгата ми „Дългата нощ на комунизма в България“. Импозията е неизлечима болест на комунистическия тоталитаризъм, която доведе до смъртта му. При посттоталитарната демократична система у нас няколко пъти властта се сменя не по пътя на демократични избори, а в резултат на протести, чиято легитимност едва ли може да се постави под въпрос, но трябва да се отговори на болезнения въпрос защо се получава така.

Протестиращите или значима част от тях не могат да се свързват с юмрука на държавния глава, който е потрес за всеки демократичен човек, член на политическото общество у нас. Дали този дълго продължил процес е успешен или неуспешен ще се разбере в бъдеще.

Интересуват ме по-дълбочинните процеси в българското общество. Необходима е сложна и нова теория. Това, което е на повърхността и всеки вижда от мястото си на наблюдение, не е моя работа.

— Реалистично ли е от протестите да се очаква да излъчат политическо представителство, тоест партии? И да дават решения на проблемите, заради които се случват? Ако има хора, които се чувстват политически непредставени, без значение какво се предлага, това какви рискове крие?

Не, от политическите протести не е редно да се очакват политически програми и други подобни. Протестът казва срещу какво е. Той е отказ. Той казва решител-

ПРЕЗИРАМ
КАТАСТРОФИЧНИТЕ
НАГЛАСИ И МИСЛЕНЕ.
ТЕ СА ПРЕДАТЕЛСТВО
СРЕЩУ ЧОВЕКА И
ЧОВЕЧЕСТВОТО

но „Не!“, което се оценява от обществото. Емпиричните социологически изследвания установяват, че голям дял от българското общество подкрепя протестите. Обосновал съм в мои трудове тезата, че общественото мнение не е място на истината, в него има истина, полуистини, фантазии, противоречия и какво ли не, но то е част от социалната реалност, и то много важна, непренебрежима част.

— Неотдавна в интервю казахте, че у нас реформаторите са мразени. Защо? Когато иде реч и за политически, и за со-

циални процеси – къде са авторитетите? Въобще и в по-глобален мащаб има ли криза на авторитети?

Страхотен въпрос. Нещата имат глобален аспект и мащаб. Настъпили са епохални промени. Техният генезис в историята на европейското човечество е продължителен. Галилей отхвърли в науката валидния от Аристотел налетен аргумент от авторитета, което сложи началото на европейската западна наука, науката, каквато я познават и нашите съвременници. Но това е в науката, а вие ме питате за авторитетите в обществото. Има констелация от причини за края на авторитетите. Не е възможен кратък отговор. Но все пак бих рискувал да се опитам да повдигна крайчеца на завесата. Обществото е станало много комплексно и става все по-комплексно. Това означава, че всеки от нас е в плетеница от анонимни отношения. Ние сме в перманентна криза на доверие. Трябва да се прави разграничение между авторитети и кумири. Разрушението на кумири е духовно освобождение на хората и път за тяхно просветление. Разрушаването на авторитетите произвежда в крайна сметка самотна тълпа, както се бе изразил един американски социолог от миналия век. Един Господ знае дали обществото в едно бъдеще ще открие нови авторитети.

Конкретизацията за нашата национална ситуация изисква отделен разговор, за което бих предложил, ако имате интерес и желания, да развием в друго интервю.

— С какъв „багаж“ от 2020 г. влизаме в 2021 г.? За България тя е и двойно изборна, и постпандемична, дай Боже. Какви

са обществените поуки, които трябва да си извлечем? С какви предизвикателства трябва да се справим – и политически, не само като общество?

Универсална екзистенциална истина е, че всяка нова година е надежда. Но надеждата е половината истина. Другата половина е да повярваме в себе си, всеки поотделно и всички като един народ да сме достойни сред другите достойни народи на вероятно най-красивата планета във всемира. Не трябва да се боим от бъдещето, а да гледаме на него като възможност да направим света малко по-добър или пък да го удържим да не става по-зле.

■ Тъй като идват избори, а с тях зачестиха изследвания от типа „за кого ще гласувате, ако изборите бяха днес“ – доколко е коректно подобни данни да се третираат като прогноза, защото това се случва, използват ли се изследвания като част от предизборната кампания и политически инструмент и как това влияе на практиката?

Данните от подобно изследване изискват тълкуване, за което е необходимо социологическо въображение. Такова въображение имат само много подготвените и талантливи социолози. Социологическото въображение се култивира. Социологията е велика наука, съм казвал неведнъж. Но изглежда, че не може да се направи нищо със злоупотребите с името, които винаги ме натъжават.

■ След последната част от мащабното Европейско изследване на ценностите казахте, че в България е настъпил фактически краят на балканиза-

цията – заради това, че около 80% от българите са с позитивни нагласи спрямо останалите държави в региона. Към днешна дата обаче се случи вето на България за Северна Македония по пътя за ЕС. И това среща огромно одобрение. Въпрос на история или чисто политически, дори геополитически въпрос е този?

Петата вълна на Европейското изследване на ценностите беше проведена преди близо три години. Нагласите се изграждат и раз-

ОБЯСНЕНИЕТО
НЕ Е ОПРАВДАНИЕ.
НЕКА ВНИМАВАМЕ
С ЦЕННОСТИТЕ

рушават. Последователността, в известен смисъл съм съгласен с Джейн Остин, е една от най-висшите добродетели. Сега е време на големи политически решения. Но на политическата сцена излизат едни бабаити, които могат да направят поразии. Има по-добри и по-достойни решения, но за тях е необходимо стратегическо мислене. Бившият министър-председател Иван Костов им подказа решение.

■ Как изглежда западният свят към днешна дата – западните общества имат ли върху какво да помислят – разделе-

ния в САЩ, вътрешни интеграционни проблеми в ЕС („Брекзит“, Полша, Унгария и т.н.), прояви на национализъм и „нов консерватизъм“, представян в това число като алтернатива на „статуквото“?

Ходът на световната история сам по себе си е безсмислен, както е безсмислено например въртенето на Земята около оста ѝ и около Слънцето. Но човекът е човек, защото осмисля всичко, което е в ползрението на неговия жизнен свят, и дори невидимото, което допуска, че съществува по някакъв начин. Когато хората и обществата не успяват да осмислят тенденции на развитие, нещата могат да излязат извън контрола на разума. Историята не е изпълнение на предварителен план или не е ръководена от разум, бил той обективен, световен или някакъв друг. Извършват се много дълбоки и безпрецедентни в историята на човечеството трансформации. Аз презирам катастрофичните нагласи и мислене. Те са предателство срещу човека и човечеството. Нека изпитанията днес не ни сломят. Обичам да се позовавам на Софокъл: „Много са чудните неща, но човек е пръв сред тях.“ Да пазим човека в себе си и в другите. В противен случай всичко е загубено.

■ А каква би била идеалната 2021-ва – според даденостите и възможностите – и тук, и в частта от света, към която принадлежим? Коя да бъде нейната дума – на старта?

Не знам. 🤔